

KASBGA YO'NALTIRISHDA BOLA QOBILYATI VA QIZIQISHINI HISOBGA OLISHNING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI

Ahmedova L.A.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tayanch doktranti

Tayanch so'zlar: uzluksiz ta'lim, faoliyat, xulq, qiziqish, qobilyat, kasbga yo'naltirish, ijodiy qobilyat, badiiy qobilyat, pedagog, usul, vosita, dastur, ota-ona, hamkorlik, ijodkorlik.

Ключевые слова: непрерывное образование, активность, поведение, интерес, способности, профессиональная направленность, творческие способности, художественные способности, педагог, метод, инструмент, программа, родитель, сотрудничество, творчество.

Key words: lifelong education, activity, behavior, interest, abilities, professional orientation, creativity, artistic abilities, teacher, method, tool, program, parent, cooperation, creativity.

Maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Inson kasb faolligida "xarakat", "faoliyat", "xulq" tushunchalari bilan chambarchas bog'liq. Shaxs aynan turli kasb faolliklar doirasida shakllanadi, o'zligini namoyon qiladi xam. Demak, kasb faolligi yoki inson kasb faoliyati passiv jarayon bo'lmay, u ongli ravishda boshqariladigan faol jarayondir. Inson kasb faolligini mujassamlashtiruvchi xarakatlar jarayoni kasb faoliyati deb yuritiladi. Ya'ni, kasb faoliyati - inson ongi va tafakkuri bilan boshqariladigan, undagi turli-tuman ehtiyojlardan kelib chiqadigan, xamda tashqi olamni va o'z-o'zini o'zgartirish va takomillashtirishga qaratilgan uziga xos faollik shaklidir. Bu - moddiy ne'matlar yaratishga qaratilgan mehnat faoliyati, bu - yangi kashfiyotlar ochishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati va shunga o'xshash. Xar qanday kasb faoliyati real shart-sharoitlarda, turli usullarda va turlicha ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Qilinayotgan xar bir xarakat ma'lum narsaga -predmetga qartilgani uchun xam, faoliyat predmetli xarakatlar majmui sifatida tasavvur qilinadi. Masalan, ma'ruzani konspekt qilayotgan talabanning predmetli xarakati yozuvga qaratilgan

bo'lib, u avvalo o'sha daftardagi yozuvlar soni va sifatida o'zgarishlar qilish orqali bilimlar zaxirasini boyitayotgan bo'ladi. Kasb faoliyatining va uni tashkil etuvchi predmetli xarakatlarni aynan nimalarga yo'naltirilganligiga qarab, avvalo tashki va ichki kasb faoliyati farqlanadi.

Tashki kasbiy faoliyat shaxsni o'rab turgan tashqi muxit va undagi narsa va xodisalarni o'zgartirishga qaratilgan faoliyat bo'lsa, ichki kasbiy faoliyat birinchi navbatda aqliy faoliyat bo'lib, u sof kasbiy psixologik jarayonlarning kechishidan kelib chiqadi. Kelib chiqishi nuqtai nazaridan ichki-aqliy, psixik kasbiy faoliyat tashki predmetli faoliyatdan kelib chiqadi. Dastlab predmetli tashki faoliyat ro'y beradi, tajriba orttirib borilgan sari, asta-sekin bu xarakatlar ichki aqliy jarayonlarga aylanib boradi. Xar qanday sharoitda xam barcha xarakatlar xam ichki psixologik, ham tashqi-muvofiqlik nuqtai nazaridan ong tomonidan boshqarilib boradi. Xar qanday faoliyat tarkibida xam aqliy, xam jismoniy-motor xarakatlar mujassam bo'ladi. Agar o'ylayotgan odamni ziyraklik bilan kuzatsangiz, undagi etakchi kasbiy faoliyat aqliy bo'lgani bilan uning peshonalari, ko'zlari, xattoki, qo'l xarakatlari juda muxim va jiddiy fikr xususida bir to'xtamga kelolmayotganligidan, yoki yangi fikrni topib undan mamnuniyat xis qilayotganligidan darak beradi.

Kasb tanlash faoliyatini oqilona tashkil etish uchun mamlakatimiz qaysi soxa mutaxassislariga muxtojligini nazarda tutish va shunga yarasha maktab o'quvchilarini ularning mayli, intilishi, qiliqishi, imkoniyati, aqliy va jismoniy qobiliyatlariga qarab, hamda u yoki bu kasbga yaroqliligini aniqlab, so'ngra kasbga yo'llash kerak.

Kasbga yo'naltirish - bu ilmiy asoslangan va o'zini kasbini jamiyat ehtiyojlari sifatida, shuningdek, o'zini qiziqish va qobiliyatlarini xisobga olib, turg'un kasb tanlash uchun xayotga kirayotgan yoshlarga yordam beradigan psixolog-pedagog, tibbiyot va davlat tadbirlari tizimidir. Bolalikda ma'lum bo'lganidek, bolaning hayollari va hayollari juda muhim rol o'ynaydi. Ammo qancha odam bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish kerakligini o'ylaydi. Afsuski, ko'pchilik kattalar bolaning hayollarini rivojlantirishga etarlicha e'tibor bermaydi, bu esa kelajakda bolalarning imkoniyatlarini sezilarli darajada cheklaydi. Ijodkorlik har bir inson hayotida juda muhim rol o'ynaydi. Tasavvur va fantaziya har ikki munosabatlarda ham, ishda ham odamlarga yordam beradi, lekin eng muhimi, ijodiy insonlar har qanday biznesda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradigan o'zligini namoyon eta oladi. Shunday qilib, agar bola tasavvurning etishmasligidan aziyat chekmasa ham, ota-onalar o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor berishlari kerak.

Har qanday inson, jumladan, maktabgacha yoshdagi bola ham yoqimli va yoqimsiz hissiyotlar qo'rshovida yashaydi. Yoqimli hissiyotlarga quvonch, hayrat,

qiziqish kabilar kirsar, yoqimsiz hissiyotlarga qo'rquv, alam, jirkanish, nafrat, uyalish kabilarni kiritish mumkin. Boshqa yoqimli hissiyotlar kabi qiziqish har bir inson hayotida muhim o'rin egallaydi. Qiziqish faol ruhiy kategoriya sifatida bolaning kelajakda kasb tanlashiga katta ta'sir ko'rsatadi. Psixologiyada kasb tanlashda qiziqish (o'quv-biluv, kasbga qiziqish), moyillik, layoqat, xarakter, temperament kabi subyektiv omillar, shuningdek, salomatlik holati, tayyorgarlik darajasi, kasblar olamidan qanchalik xabardorligi kabi obyektiv omillarning ahamiyati alohida e'tirof etiladi. Shuningdek, kasb egallashda motivlar, ular bilan bevosita aloqador bo'lgan qiziqish, ehtiyoj va moyilliklarga ham katta e'tibor beriladi.

Kasbiy yo'lini belgilash (o'z-o'zini kasbiy belgilash) - insonda muayyan kasb haqida tasavvur, tushuncha va qiziqishlarning shakllanishi orqali unga moyillikning yuzaga kelishi demakdir. Qiziqish insonga xos ijobiy mohiyatga ega bo'lgan yoqimli hissiyot. U insonni atrof-olamni idrok etish va bilishga intilish tuyg'ularini qanoatlantiruvchi muhim psixik kategoriyalardan hisoblanadi, Qizigich kategoriyalardan hisoblanadi. Qiziqish sababli bolada o'rganilayotgan narsaga ob'yektga nisbatan e'tibor, u bilan ko'proq shug'ullanish ehtiyoji vujudga keladi. Pedagogik atamalar lug'atida qiziqishga shunday ta'rif beriladi: "Qiziqish - 1) ob'yekt yoki hodisani anglash va biror faoliyat turini o'zlashtirishga moyillik; 2) o'zi uchun qimmatli va yoqimli bo'lgan muayyan narsa va hodisaga munosabat"

Ijodiy qobiliyatlarini aniqlash:

Kundalik hayotda ijodiy qobiliyatlarning asosiy rivojlanishi o'yin orqali amalga oshiriladi. O'yinda bolalar, ehtimol, bolalarning eng qiziqarli faoliyat doirasini aniqlashga qodir bo'lgan o'yinlarni yoqtirishlari mumkin. Shuning uchun o'yin - bu ijodiy qobiliyatlarni aniqlashning asosiy usullaridan biridir. Psixologlar sizning tasavvurlaringiz qanday darajada rivojlanayotganini va bolaning fikrlash tarzini belgilashga imkon beruvchi o'yin shaklida maxsus testlarni ishlab chiqdi. Ba'zi bolalar tasavvur kuchi bilan harakat qilishadi, boshqalari esa xotiraning tasvirini suratga olishga moyil. Ba'zan bolalar bunday o'yinlarda qatnashishni rad etishadi, bu esa bolaga alohida yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish ham katta rol o'ynaydi. Ota-onalar bolaga nafaqat rivojlanish imkoniyatini berishlari, balki faol ishtirok etishlari kerak. Hech qanday holatda bolaga bosim o'tkaza olasiz, unga o'yinni o'ynashga yoki amaliy san'atda ishtirok etishga imkon bera olasiz. Xususan, bu xato musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilan ruxsat etiladi. Bolaning musiqaga bo'lgan qiziqishi etarli emasligi sababli, ota-onalar uni musiqa maktabiga berishga shoshilishadi. Bolalarda har qanday ijodiy qobiliyatni shakllantirish uchun nafaqat chaqaloqning moyilligini aniqlash, balki to'g'ri

yo'nalishda rivojlanish istagini kuchaytiradigan jiddiy ishlarni amalga oshirish kerak.

Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish usullari va vositalari

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish vositasi sifatida deyarli barcha atrofdagi narsalar va vaziyatlardan foydalanishingiz mumkin. Ijodkorlik yaratishni, yaratishni anglatadi. Shuning uchun bolaning darslaridagi asosiy maqsad - uni qanday qilib tasvirlashni o'rgatish va oxirida nimani kashf etganini tushunishdir. Ba'zida, biz bilmagan holda, o'yin va muloqot orqali bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiramiz. Ammo, barkamol rivojlanish uchun mustahkamlik va uslubiyat zarur. Masalan, rivojlanish o'yinlarini o'ynab, bolani to'yga keltirmang. Agar qiziqish sizni zaiflashtira boshlaganini his qilsangiz, o'yinni qoldiring. Ammo uzoq muddatli tanaffuslar ham amalga oshirilmaydi. Bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish dasturini yaratishning eng yaxshi usuli . Dasturda rivojlanishning barcha usullari - vizual, og'zaki va amaliy bo'lishi kerak. Vizual usullar har qanday suratlarni ko'rish, chizilgan yoki haqiqiy ko'rishni o'z ichiga oladi. Masalan, bulutlarni o'rganayotganda, ular nimaga o'xshashligini aniqlang. Og'zaki usullarga aloqa, hikoyalar, suhbatlarning turli shakllari kiradi. Misol uchun, ertaklarning birgalikdagi tarkibi, o'z navbatida, bir uchastka bo'yicha hukmni o'ylaydi. Amaliy usullar o'yinlarni, turli modellarni yaratish va ulardan foydalanishni va rivojlanish mashqlarini bajarishni o'z ichiga oladi. Barcha usullarni birlashtirib, siz o'zingizning intellektual qobiliyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan bolaning keng qamrovli rivojlanishiga erishishingiz mumkin.

Badiiy qobiliyatlarni rivojlantirish:1 yilgacha boshlanishi mumkin. Bu asrda bolalar ob'ektlar va ularning xususiyatlarini o'rganadilar. Kichikintoy ko'rinishida qog'oz uchun qog'oz, porloq qalam va markerlar uchun turli xil narsalarga duch kelish tavsiya etiladi. 2-3 yoshgacha kirish davri boshlanadi, bolalar o'zboshimchalik bilan chiziq va shakllar yasaydi va ranglar bilan juda qiziqishadi. Avval ota-onalar bolaning xavfsizligini nazorat qilishlari kerak. Bolalar 3 yoshga to'lganida, ota-onalar ishtirok etadilar. Birinchidan, chiziqni deklaratsiya qilish tavsiya etiladi, masalan, doira bir olma o'xshash, yo'lga chiziq. Bu bolalar rasmlari bilan chizilgan rasmlarga tushadi, qog'ozdagi o'zboshimchali tvitterdan mazmunli rasm chiqarish istagiga o'tish bor. Ushbu davrda chaqaloqni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash, uning ishida erkinlik berish muhimdir. Bola san'at maktabiga berish uchun chizishga etarli qiziqish paydo bo'lganda tavsiya etiladi.

Bolalar musiqa ijodiy qobiliyatini rivojlantirish

Musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish bolaning hayotining dastlabki kunlaridan boshlanishi mumkin. Bolalar tovushlar, ovozlar va intonatsiyalarga juda sezgir

bo'lib, ota-onalarning kayfiyatini va ahvolini osongina bilishadi va musiqa yoki televizor tovushlariga uzoq vaqt ta'sir qilish bezovta va bezovtalanadi. Axir, bolalar musiqa bilan tanishish lullabies bilan boshlanadi. Yoshi katta yoshdagi bolalar ishlarini tinglash, qo'shiqlarni birgalikda o'rganish, musiqa asboblari bilan badiiy mashqlar o'tkazish. Bolaning musiqiy qobiliyatini uyg'un rivojlanishi faqat ota-onalarning faol ishtiroki va qiziqishi bilan mumkin. Bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun asos - bu birinchi navbatda erkinlikdir. Ota-onalar bolani majburlash va majburlamasliklari kerak. Bu borada muvaffaqiyatga erishish uchun sabr-toqat va muayyan taktika talab etiladi - ota-ona bolaning fikrini tinglashi, har qanday ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirishi kerak.

Adabiyotlar:

1. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PQ-4312, 2019 y.
2. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi //Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. – Toshkent, 2018.
3. "O'yin orqali ta'lim olish". Metodik qo'llanma. (birinchi nashr). Grosheva I.V., Mikailova U.T., UNICEF. Toshkent, 2020.
4. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida ta'lim jarayonini rejalashtirish. Metodik qo'llanma. (birinchi nashr). Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V., Mikailova U.T., UNICEF. Toshkent, 2020.
5. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim dasturlarini ishlab chiqish. Metodik qo'llanma. (birinchi nashr). Grosheva I.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Tashmuxeamedova F.B., Mikailova U.T., Rustamova M.E., UNICEF. Toshkent, 2020.
6. "Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish" M.Fayzullayev, T., 2011.
7. "Kasblar. Nima ular?" . O'qituvchilar, tarbiyachilar va ota-onalar uchun kitob. Shoryigina T.A. – M. Gnome,2013.

РЕЗЮМЕ

Har qanday sohada muvaffaqiyatga erishishning asosida inson o'sha bajarayotgan ishiga nisbatan qizishi yotadi. Kishi o'z kasbiga nisbatan muhabbatda bo'lhanda juda ham yuqori natijalarga erishib boraveradi. Sevgan kasbida faoliyat yuritadigan insonda har tomonlama o'zini erkin va baxtli his qiladi desak mubolag'a bo'lmaydi. Buning uchun bolada kasb tanlash uchun erkinlik berish, shu bilan bir qatorda uning qiziqish va qobilyatlarini hisobga olgan holda mahoratli pedagog kasbga to'g'ri yo'naltira olishi lozim.

РЕЗЮМЕ

Основа успеха в любой сфере лежит в энтузиазме человека к делу, которым он занимается. Когда человек влюблен в свою профессию, он достигает очень высоких результатов. Не будет преувеличением сказать, что человек, работающий по любимой профессии, чувствует себя свободным и счастливым во всех отношениях. Для этого необходимо предоставить ребенку свободу выбора профессии, и в то же время квалифицированный педагог должен уметь направить его к профессии, учитывая его интересы и способности.

SUMMARY

The basis of success in any field lies in a person's enthusiasm for the business in which he is engaged. When a person is in love with his profession, he achieves very high results. It will not be an exaggeration to say that a person working in his favorite profession feels free and happy in all respects. To do this, it is necessary to provide the child with freedom to choose a profession, and at the same time, a qualified teacher must be able to direct him to a profession, taking into account his interests and abilities.